Branko Ostajmer
Odjel za modernu povijest
Hrvatski institut za povijest
bostajmer@gmail.com

DOI: https://dx.doi.org/10.21857/ygjwrc2zzy
Izvorni znanstveni rad

JOSIP KARLOVIĆ – ZASTUPNIK U HRVATSKOM SABORU (1901. – 1905.)

U radu se na temelju arhivskih izvora, literature, novinstva i napose na temelju zapisnika sjednica hrvatskoga Sabora razmatra život i rad pravnika, književnika, prevoditelja i političara Josipa Karlovića (1855. – 1905.), najistaknutijega predstavnika stare i ugledne građanske iločke obitelji Karlović, a posebna se pozornost pridaje njegovu izbor u hrvatski Sabor (1901.) te njegovu saborskom radu. Na taj se način nastoji ispisati politički dio njegova životopisa koji je dosad bio mnogo manje poznat od onog književnog.

Ključne riječi: Josip Karlović, hrvatski Sabor, Narodna stranka, Ilok, Osijek

UVOD

Ime pravnika, književnika, prevoditelja i političara Josipa (Joje) Karlovića (Ilok, 1855. – Osijek, 1905.) danas je u velikoj mjeri zaboravljeno i nešto više će značiti tek rijetkim boljim poznavateljima slavonske književnosti, odnosno boljim poznavateljima povijesti Osijeka ili Iloka kao Karlovićeva zavičaja u kojemu i danas žive neki članovi obitelji Karlović. Iako je po završetku osnovne škole, 1866. godine, trajno napustio Ilok i kasnije se tek povremeno i nakratko vraćao, Karlović svoj zavičaj nikada nije zaboravio i neke su veze

Slika 1. »Kod krsta« – križ na brijegu, podno iločke crkve i samostana, mjesto na kojemu je, prema predaji, Josip Karlović ispjevao pjesmu »Spominjanje«, poznatiju po prvom stihu kao »U ranu zoru stajah ja!« (foto Branko Ostajmer)

potrajale do njegove smrti. S druge strane, ni zavičaj nikada nije zaboravio njega, pa mu, primjerice, ime i danas nalazimo u mjesnom Muzeju, u galeriji zaslužnih iločkih zavičajnika, gdje je predstavljen kao pjesnik i pravnik.

OSVRT NA LITERATURU

Najbolji primjer žive uspomene kojom su se Iločani sjećali svoga sugrađanina zacijelo je navod iz pera jednoga drugog iločkog zaslužnika, Mladena Barbarića, koji je 1918., pri jednom nadahnutom opisu Iloka, spomenuo i Karlovića te njegovu, u rodnom kraju veoma omiljenu pjesmu »Spominjanje«, poznatiju po prvom stihu kao »U ranu zoru stajah ja!«:

> […] brdašce na visini, koje Iločani zovu Kod krsta, izmamilo Karloviću poznatu omiljelu pjesmu: »U ranu zoru stajah ja!«[1]

Ni nakon velike prijelomnice 1918. godine Karlović nije posve zaboravljen, pa ni u Zagrebu, gdje 1925. godine, premda sa šturom biografijom od tek nekoliko redaka, biva uvršten u leksikon *Znameniti i zaslužni Hrvati*.[2] Tom prilikom bio je ponajprije vrednovan njegov (skromni) pjesnički opus, dok politički rad jest bio spomenut, ali tek uzgredno, uza svjesno ili nesvjesno izbjegavanje preciznijeg opisa tog rada. Potom ponovno slijedi duži period bez značajnijega spomena, da bi 1944. bio uvršten u dobro poznatu *Antologiju sriemskih pisaca* koju je uredio Franjo Jelašić, a objavilo u Zagrebu društvo »Sriemski Hrvat«.

U *Antologiji* je Karlović bio zastupljen s dvjema svojim pjesmama (»Spominjanje«, »Noćju«), prenesenima iz almanaha *Hrvatski dom* (Zagreb, 1876.), a ondje je, koliko se čini, po prvi put, ne računajući nekoliko nekrologa, objavljena još uvijek razmjerno sažeta, ali uglavnom cjelovita Karlovićeva biografija koja je sve donedavno predstavljala i osnovni izvor podataka o njegovu životu. Podatci su pretežno bili crpljeni iz nekrologa objavljenoga u zagrebačkim *Narodnim novinama*, životopis uključuje osnovne biografske elemente, odnosno zahvaća sva ključna područja njegove aktivnosti, uklju-

[1] Barbarić 1918: 14 (ili Barbarić 1944: 236).

[2] Deželić 1925: 128.

čujući i onu političku.[3] Iako je nekoliko nekrologa objavljenih po Karlovićevoj smrti sadržavalo u dobroj mjeri slične prikaze pokojnikova života, posezanjem za drugim nekrolozima, pored onoga iz *Narodnih novina* – a bili su to nekrolozi objavljeni u osječkim listovima *Narodna obrana*,[4] *Die Drau*[5] i *Slavonische Presse*,[6] te onaj u stručnom glasilu, *Mjesečniku Hrvatskoga pravničkog društva*[7] – moglo se tada ispisati i potpuniju, točniju Karlovićevu biografiju. Bilo kako bilo, biografski tekst iz *Antologije*, zasnovan na nekrologu iz *Narodnih novina*, (p)ostat će osnovni izvor podataka u Karlovićevu životu i radu, pri čemu se pojedine ondje navedene netočnosti ponavljaju do danas.

Slika 2. Josip Karlović
(Muzej grada Iloka, Kulturno-povijesni odjel, Zbirka fotografija, MGI-11051)

[3] *Antologija* 1944: 53–55.
[4] »Josip Karlović«, *Narodna obrana*, IV, 70, 2, 28. III. 1905.
[5] »† Hofrath Josef Karlović«, *Die Drau*, XXXVIII, br. 39, 2–3, 28. III. 1905.
[6] »Hofrath Josef Karlović †«, *Slavonische Presse*, XI, 2, 28. III. 1905.
[7] »† Josip Karlović«, *Mjesečnik Pravničkoga družtva u Zagrebu*, XXXI, 4, 317.

U kasnijim desetljećima, Karlovića se ponovno rijetko spominje, a uspomenu na njega, i to kao pjesnika-književnika, od sredine 1970-ih nadalje osvježava književnik i književni povjesničar Vladimir Rem. O obljetnicama smrti u više navrata objavljuje na stranicama *Glasa Slavonije* kratke Karlovićeve biografije, sadržajem međusobno slične, a uvelike utemeljene na tekstu iz *Antologije sriemskih pisaca*.[8]

Pored Rema, Karlović je bio predmet interesa i većega broj drugih istraživača slavonske književne baštine, pa, dakako, i iločkoga muzealca i marnog istraživača mjesne povijesti Mate Batorovića,[9] a u ovom uvodu potrebno je kao neizostavan spomenuti i članak Dragice Barić »Tragom iločkog pjesnika Josipa (Joje) Karlovića (1853. + 1905.)«, koji je objavljen 2006. godine u drugom zborniku radova s Dana Julija Benešića,[10] i koji je nastao na temelju izlaganja održanoga na četvrtim danima 2004. godine. Naposljetku, napomenimo da je Karlović predstavljen u *Slavonskom tekstu hrvatske književnosti* Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema,[11] te da je uvršten i u *Hrvatski biografski leksikon*, gdje je njegovu biografsku natuknicu ispisao Stanislav Marijanović.[12]

U središtu interesa ovog rada jest prvenstveno Karlovićev politički rad, a napose njegov izbor u hrvatski Sabor te aktivnost kao saborskoga zastupnika, od 1901. godine do prerane smrti četiri godine kasnije. Za razliku od njegova pjesničkog, odnosno književnog rada, uključujući i prevodilaštvo, o ovom aspektu njegove djelatnosti do sada, koliko je ovom autoru poznato, nije istraživano niti pisano, te bi najčešće tek usputno bilo spomenuto da je bio i zastupnik u hrvatskom Saboru. Preciznije govoreći, Karlović je u Sabor bio izabran kao član Narodne stranke, a bila je to stranka koja je u to vrijeme, a i danas, možda poznatija kao 'mađaronska' stranka, što je zapravo bio pejorativni ideologem rabljen od strane njezinih političkih suparnika, tj. od strane hrvatske oporbe i njezina novinstva. Kasnije se taj termin, s tom izrazito negativnom konotacijom, prenio u publicistiku i historiografiju, a ondje se u dobroj mjeri zadržao i dan-danas. Na ovom mjestu nije naodmet naglasiti da se saborski zastupnici i drugi pristaše te stranke kojoj je punih dva-

[8] Vidjeti, primjerice: Rem 1976: 24; Rem 1980a: 11. Rem se, nadalje, usputno doticao Karlovića i u raznim drugim svojim tekstovima, primjerice: Rem 1980b: 15, 52–53; Rem 1997: 23.

[9] Batorović 1990: 69–70.

[10] Barić 2006: 199–204.

[11] Sablić-Tomić – Rem 2003: 152–153, 510.

[12] Marijanović 2009: 111.

deset godina (1883. – 1903.) na čelu stajao ban Dragutin Khuen-Héderváry gotovo nikad nisu identificirali s tim nazivom, a nerijetko su, štoviše, i žučljivo reagirali, dajući do znanja da ustrajno oporbeno inzistiranje na tom izrazu doživljavaju kao difamaciju, zapravo uvredu.

Bilo kako bilo, danas je primjetno kako u dijelu hrvatske javnosti pri spomenu Karlovića i njemu sličnih članova Narodne stranke kao da postoji izvjesna nelagoda i nedoumica kako se uhvatiti ukoštac s činjenicom da su oni bili 'mađaroni', što bi već u samom začetku predstavljalo ako ne negativnu, a ono svakako ne baš pohvalnu točku u njihovim biografijama. Pa se svjesno ili nesvjesno ta njihova politička pripadnost ili prešućuje, ili se neodređeno navede da je netko bio zastupnik u Saboru, ili tomu slično.

Dakako, izvan je sumnje da je među tim političarima – osloncima Khuenove dvadesetogodišnje vladavine bilo i onih koji nisu bili moralne veličine, da je bilo i običnih oportunista kojima je materijalno bilo osnovni motiv (i) u političkom radu, ali – nasuprot i danas široko uvriježenom dojmu – većina 'mađarona' nisu bili hrvatski odrodi, nisu bili sluge mađarskih nacionalnih i državnih interesa, nisu se zalagali za – kako se nerijetko kod nas ponavljalo tj. optuživalo – za stvaranje jedinstvene mađarske države od Karpata do Jadrana, već su zaista bili domoljubi, iako domoljubi na drugi način u odnosu na Starčevićeve pravaše ili Strossmayerove 'obzoraše'. Štoviše, dublji uvid u biografije pojedinih među njima pokazuje nam da su u mladosti bili itekako jogunasti i da je njihovo hrvatstvo kadšto bilo baš žestoko i beskompromisno. Nadalje, uz takav nam uvid također biva razvidno – a poneki su to i javno, otvoreno davali do znanja – i to da pojedini među njima ni u svojoj zrelosti nisu u osnovi imali ništa protiv, primjerice, ideja i programa Ante Starčevića, da bi bili spremni i tada potpisati taj program koji je tražio ujedinjenu i samostalnu Hrvatsku, ali trebalo je – smatrali su, pojašnjavali i opravdavali vlastiti izbor – računati s realnim političkim okvirom u kojemu su domovini bili potrebni i oni koji će zatomiti vlastite ideale i žrtvovati vlastitu popularnost pa u tom, čvrsto zadanom okviru, učiniti što se moglo kako bi ona barem na gospodarskom i prosvjetnom polju držala korak za zapadnom Europom; uz takvo držanje koraka lakše će se, kada se za to ukaže prilika, ostvariti i žuđena državna sloboda, ostvarena na povijesnom hrvatskom ozemlju. Da je uistinu bilo tako, moglo bi se potvrditi na nizu primjera, a jedan je, držim, upravo Josip Karlović.

OBRISI BIOGRAFIJE

Josip Karlović rođen je u Iloku 16. ožujka 1855. godine,[13] a ne 1853., kako se redovno pogrešno navodi u literaturi.[14] Otac Marjan bio je krznar, majka Katarina rođena Bačić,[15] a obitelj u kojoj je Josip rođen predstavlja jednu od najuglednijih i najimućnijih građanskih obitelji u Iloku; tijekom 19. i 20. stoljeća Karlovići su dali više društveno, umjetnički, gospodarski i politički vidljivih pojedinaca, iako se Josip izdvaja kao najistaknutije takvo ime.

Karlović početno obrazovanje stječe u zavičaju, a gimnazijsko u Osijeku i Zagrebu. Kao i u slučaju godine rođenja, u literaturi se redovno pogrešno navodi da je Karlović završio gimnaziju 1874. u Osijeku, dok je, međutim, istina da je maturirao na zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji, gdje ga se navodi među maturantima 1874. godine.[16] U Zagrebu je potom upisao studij prava koji je, također u Zagrebu, okončao diplomiravši 1878. godine.

Gotovo cijeli studij proveo je u Zagrebu, ali je jedan semestar – šesti, tj. ljetni semestar 1876./77. – proveo u Beču.[17]

Osječke godine svakako formativno utječu na njega,[18] ali još više one zagrebačke, kada se kreće među vršnjacima koji u golemoj većini gaje rodoljubna čuvstva i koji su nezadovoljni nagodbenim okvirom. Nisu, jednako tako, bili zadovoljni ni političkom borbom Narodne stranke koja je nakon više godina uspjela ostvariti tek blaga poboljšanja odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe i 1873. preuzeti vlast u Hrvatskoj. S druge strane, Karlović u Zagreb dolazi otprilike u vrijeme Rakovičke tragedije koja je za posljedicu imala i

[13] HR-HDA-883, Rimokatolička župa Ilok, matica rođenih.

[14] Netočan podatak o 1853. kao godini rođenja pojavio se u nekrologu u *Narodnim novinama*, otkud je preuzet u *Antologiju sriemskih pisaca* i potom dalje u različite druge tekstove. U nekim drugim novinskim tekstovima, npr. u članku objavljenom povodom Karlovićeva umirovljenja u listu *Agramer Zeitung*, bio je naveden točan podatak.

[15] HR-HDA-883, Rimokatolička župa Ilok, matica rođenih.

[16] Pertot 1957: 1033.

[17] HR-HDA-501, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (imenici upisanih redovitih slušača, br. 1, 2, 3, 6, 11, 12, 13). Koristim ovu prigodu da zahvalim kolegici Tihani Luetić na susretljivosti i pruženim podatcima.

[18] O Karlovićevim osječkim godinama ne znamo mnogo, no nije naodmet napomenuti da je, prema svemu sudeći, živio ili barem zalazio u kuću vlasnice Terezije Štulhofer u donjogradskoj Crkvenoj ulici, u kuću u koju su u svoje vrijeme zalazila i sva tri Benešića (Ante, Franjo, Julije), u dom u kojem je vlasnica »othranila generacije Vukovaraca i Iločana« (Marijanović 1975: 23).

privremeni nestanak Stranke prava iz političkoga života. Kada se stranka sredinom 1870-ih započne oporavljati, većina gimnazijske i sveučilišne mladeži glavnoga grada pristajat će uz nju, a čini se da ni Joja Karlović nije bio izuzetak. Nije, zasigurno, slučajno da je njegov prijevod Shakespeareova *Othella* 1883. godine objavio upravo Gavro Grünhut (1849. – 1906.), istaknuti nakladnik koji je ujedno bio i agilni pravaški agitator.[19] U ocrtavanju Karlovićeva nacionalno-političkog profila tih godina dobro nam služi i pet godina starija crtica, iz 1878., kada je Karlović govorio na zagrebačkom ispraćaju od mladoga i talentiranog pravnika (u to vrijeme odvjetnički perovođa) Vilima Brodskog (1855. – 1878.) koji je pao kao poručnik pri zauzimanju Bosne i Hercegovine, od rana zadobivenih u boju kod Doboja (preminuo u Zagrebu 10. listopada).[20] Između ostalog, Karlović se od druga i vršnjaka oprašta riječima: »Zbogom, voljeni dječače, slava tebi, tri puta slava tebi, ti mladi junače, žrtvo naše nesretne Hrvatske, koja je toliko mnogo već žrtvovala, a ipak toliko malo za to primila.«[21]

Podatak o Karlovićevu držanju posmrtnog govora prerano preminulom kolegi svakako govori ponešto o njegovim sposobnostima, o ugledu kojega je uživao u tom naraštaju zagrebačkih pravnika, kao i u širem krugu mlade zagrebačke inteligencije. Potvrđuje nam to i kasniji Karlovićev nekrolog u kojemu je, pored ostaloga, bilo istaknuto da se pokojnik bavio »[…] uz svoje nauke veoma revno književnošću, te su ga radi njegove obsežne inteligencije i kulture držali njegovi drugovi svojim prvakom«.[22]

[19] Više o Grünhutu vidjeti u: Turkalj 2003: 921–941.

[20] Brodski je preminuo u zagrebačkoj Bolnici Milosrdne braće, njegovi posmrtni ostatci su potom svečano – u mnoštvu okupljenih bio je i feldmaršal Josip Filipović – ispraćeni na Željezničkom kolodvoru te vlakom prevezeni u rodne Križevce. »† Vilim Brodski«, *Narodne novine*, XLIV, 233, 4–5, 10. X. 1878.; »Mrtvo tielo Vilima Brodskog«, *Narodne novine*, XLIV, 234, 3, 11. X. 1878.

[21] »Das Leichenbegängniss des Reservelieutenants Brodsky«, *Kroatische Post*, 206, 4, 11. X. 1878. Usp. Branko Svoboda, *Stare vinogradske kurije i klijeti*, sv. II., *Zapisi o starim goričkim kurijama i klijetima na Varaždinbregu*, Zagreb 1967., 702. Spominjući ovaj nadgrobni govor, Svoboda donosi i nekoliko podataka o Karloviću (nisu svi točni), te zaključuje: »Uvijek se isticao kao napredni Hrvat.«

[22] »† Josip Karlović«, *Mjesečnik Pravničkoga družtva u Zagrebu*, XXXI, 4, 317.

UMIROVLJENJE I PRESELJENJE/POVRATAK U OSIJEK

Josip Karlović umirovljen je već početkom 1900. kao predsjednik Okružnog suda u Sarajevu, a kralj Franjo Josip ga je pritom odlikovao i naslovom dvorskoga savjetnika.[23] Karloviću su u tom trenutku bile 44 godine, ali s velikom sigurnošću može biti otklonjena mogućnost da su povod tako ranom umirovljenju bili neki politički razlozi. Tomu u prilog, uz dodijeljeni naslov *hofrata*, najviše govori podatak o njegovu izboru u hrvatski Sabor iduće godine, s programom vladajuće Narodne stranke. Naime, u slučaju i najmanje političke nepouzdanosti u očima službenoga Sarajeva, Zagreba ili Beča, takva kandidatura ne bi bila moguća.

Najvjerojatniji povod umirovljenju bila je Karlovićeva osobna želja potaknuta zdravstvenim problemima. Više različitih izvora posvjedočuje kako je duže vrijeme pobolijevao, a najizričitije to ističe tekst koji je nekoliko dana po umirovljenju bio objavljen u zagrebačkom listu *Agramer Zeitung* i kojega je, očevidno, napisao kakav dobar Karlovićev poznanik. Ondje je bilo navedeno kako se mladi umirovljenik zbog narušena zdravlja mora rano povući iz javnoga života te nastaviti život u blažim (»južnim«) klimatskim uvjetima.[24] Da je doista bilo tako, potvrđuje i podatak o (pre)ranoj smrti, a znamo, povrh svega, i to da je još za vrijeme sarajevskog službovanja Karlović običavao pohoditi najglasovitija monarhijska lječilišta.[25]

Uz narušeno zdravlje te želju za napuštanjem sarajevske kotline i povratkom u slavonsku ravnicu Karlović je mogao imati još barem dva dodatna povoda za podnošenje zahtjeva za umirovljenje. Jedan je mogla biti želja za aktivnom političkom ulogom, odnosno težnja za izborom u hrvatski Sabor (kao aktivni sudac nije imao to pravo, čak i da je ishodio premještaj u Hrvatsku), a drugi je bio krajnje praktičan: 27. svibnja 1899. u Osijeku je preminula njegova punica Melanie Le Maître (1821. – 1899.) i Karlović je sa suprugom Josefinom, očito, naslijedio kuću u središtu Osijeka. U Sarajevu, po svemu sudeći, nije stekao nekretnine, ali je zasigurno posjedovao uštedevinu koju je mogao uložiti u Osijeku. No, prije nego se prijeđe na Karlovi-

[23] »Hofrath Karlović«, *Agramer Zeitung*, LXXV, 15, 4, 19. I. 1900.

[24] »Hofrath Karlović«, *Agramer Zeitung*, LXXV, 15, 4, 19. I. 1900.

[25] »Personalnachrichten«, *Illustrirtes Wiener Extrablatt*, XXII, 201, 4, 23. VI. 1893. (spomen proputovanja kroz Beč na putu za Bad Ischl); »Curort Gleichenberg in Steiermarkt«, *Grazer Morgenpost (Beilage zur Grazer Zeitung)*, 180, 7, 10. VIII. 1897.

ćeve osječke godine, potrebno je još ukratko se osvrnuti na njegova puna dva desetljeća provedena u Bosni i Hercegovini. Na žalost, izvori su oskudni i ne znamo mnogo. Čini se da je Karlović isprva kratko službovao pri kotarskim sudu u Bijeljini, nakon čega je premješten u Sarajevo gdje ostaje do umirovljenja. Navodi o besprijekornoj karijeri očito su vjerodostojni i potvrđuju ih dva visoka bečka odlikovanja (Red Franje Josipa, dodijeljen 1885., te spomenuti naslov dvorskog savjetnika), a u već citiranom tekstu popularne zagrebačke *Agramerice* naročito su istaknute zasluge suca Karlovića u suzbijanju razbojnika (hajduka). Autor tog teksta je naglasio da bi Karlović mogao napisati i memoare, a da bi naročito zanimljivo poglavlje bilo ono o hvatanju jedne hajdučke skupine u okolici Bijeljine.[26] Koliko nam je poznato, Karlović memoare, na žalost, nije napisao, pa nam i uslijed toga mnogo toga iz njegova života ostaje slabo poznato.

Slika 3. Kuća Karlović u Osijeku, razglednica.

[26] »Hofrath Karlović«, *Agramer Zeitung*, LXXV, 15, 4, 19. I. 1900.

Bilo kako bilo, po dolasku u Osijek *hofrat* Karlović pokazao je da je u njemu još uvijek ostalo životne snage, pa je naredne godine stupio na političku pozornicu (o čemu više dalje), a istovremeno se upustio i u poduhvat izgradnje historicističke dvokatne uglovnice na mjestu gdje je dotad stajala kuća obitelji Le Maître, na uglu Kapucinske i Šetališta Petra Preradovića.[27] Kuća je građena prema projektu osječkoga graditelja Ivana Domesa, dovršena je 1904. godine,[28] a očigledno je kako su prihodi od najamnine trebali vlasnicima osigurati mirnu starost. I mjesni se tisak divio »veličanstvenoj« stambeno-poslovnoj novogradnji kojom je dostojanstveno zatvorena Kapucinska ulica, a ta je ulica upravo u to vrijeme – nastavljao je isti novinar – poprimala metropolitanski izgled.[29]

IZBOR U HRVATSKI SABOR

Iako je dugo izbivao iz Hrvatske i njezina javnog života, Karlović se 1901. godine, pri redovnim izborima za hrvatski Sabor, pojavio kao kandidat vladajuće Narodne stranke, i to u izbornom kotaru Koprivnica, dakle u sredini s kojom dotad, koliko nam je poznato, nije imao nikakve poveznice.[30]

Mnogo godina kasnije istaknuti hrvatski povjesničar Rudolf Horvat ocijenio je da je Khuenova vlada na izborima u Koprivnici kandidirala »posve nepoznatog čovjeka«.[31] Navedeno doista nije bilo netočno, barem kada je riječ o koprivničkom kraju. Međutim, posezanje za »nepoznatim« pojedincima nije bila rijetkost u političkoj praksi odnosno personalnoj politici bana Khuen-Héderváryja kao neupitnog vođe Narodne stranke. S druge strane, nije, dakako, značilo da je domaći čovjek sâmim tim što je bio domaći predstavljao bolji izbor od »nepoznatog« čovjeka, odnosno čovjeka iz druge

[27] Park koji danas nosi naziv Šetalište Petra Preradovića u 19. je stoljeću neformalno bio nazivan po obitelji Le Maître (Ivanković 2021: 12).

[28] Koristim prigodu da zahvalim kolegi Grguru Marku Ivankoviću na susretljivosti i pruženim podatcima.

[29] »Esseggs Neubauten im Jahre 1904.«, *Slavonische Presse*, XX, 295, 2, 25. XII. 1904.

[30] Oba osječka izborna kotara bila su »zauzeta«, u njima su se kandidirala (i pobijedila) dva istaknuta člana Narodne stranke (Ervin pl. Cseh i Ivan pl. Adamović).

[31] Horvat 1943: 121–122.

sredine (naposljetku, i hrvatska pravaška i »obzoraška« oporba često je postupala na jednak način).[32]

Iako, dakle, u Koprivnici posve nepoznat, Karlović je bio visokoobrazovan čovjek, iznimno stručan u političkim i državnopravnim pitanjima, što će idućih godina i iz saborskih klupa potvrditi. Izbor u Koprivnici održan je 7. studenoga 1901. godine, a Karlovićev protukandidat također nije bio »domaći čovjek«, nego je to bio Primorac, također zvanjem pravnik, dr. Ivan Ružić (1849. – 1915.). Ružić je bio pravaš koji je nakon stranačkoga raskola 1895. ostao u matici stranke (»domovinaši«), a u Koprivnici nije bio nepoznat budući da se već u dva navrata (1894., 1897.) uspješno kandidirao u ovom kotaru.[33] Uz vjerojatnu pomoć mjesnoga, o zagrebačkim vlastima ovisnog činovništva, Karlović je kolegu uvjerljivo porazio: za njega je glasalo 258 izbornika, dok je Ružiću pripalo tek 88 glasova.[34] Ishod koprivničkoga izbora valja sagledavati u svjetlu činjenice da je posrijedi bio izrazito oporbenjački orijentiran kotar koji je prkosio Khuenu i redovno – ne računajući ponovljeni izbor iz 1897. godine – birao oporbene, većinom pravaške zastupnike. Izbornih okolnosti prisjetio se nešto kasnije i sâm Karlović, u svomu prvom saborskom govoru:

> Poznato je, gospodo, da sam biran u kotaru, koji je poznat kao jako opozicionalan. Ja sam došao onamo i na moje veliko čudo nisam od svega onoga, što mi se je toliko pripoviedalo, našao ništa. Izbor je obavljen mirno, u najvećem redu. Nije se nikomu prietilo, nikoga se nije na ništa sililo, ništa se nije obećavalo, nikoga se nije zatvaralo, a kod samoga izbora služila su samo tri pandura da uzdrže red.
>
> Ono, što se je poslije izbora dogadjalo, najbolje dokazuje, kakovo je razpoloženje u onom opozicionalnom kotaru. – Poslje moga izbora bila je, kako obično biva, veselica, pa su glavne vodje od protivničke stranke došli na tu zabavu i zdravili su ovako: Vi ste danas pobiedili, mi vam tu

[32] Valja na ovom mjestu još napomenuti da je Narodna stranka često kandidirala domaće ljude koji su bili dobro poznati, pa i omiljeni među izbornicima, ali su nerijetko takvi bili mnogo skromnijega obrazovanja što bi u konačnici značilo da su oni uglavnom popunjavali kvotu saborskih zastupnika, sudjelujući jedva ili nimalo u radu Saboru. I u jednom i u drugom slučaju, Khuenov upravni aparat je najčešće bio dovoljno organiziran i utjecajan da u Sabor progura Vladina kandidata.

[33] Doduše, izbor iz 1897. je voljom Khuenove saborske većine, zbog tobožnjih izbornih nepravilnosti, bio poništen, pa je na ponovljenim izborima izabran član Narodne stranke. Više vidjeti u: Matković 1997: 155–173.

[34] »Saborski izbori«, *Narodne novine*, LXVII, 257, 3, 8. XI. 1901.

> pobjedu uštimo[35], mi nemamo ništa proti vašemu kandidatu. On je danas izabran, on je naš zastupnik, mi se stavljamo pod njegovo okrilje, on i nas zastupa. Bog poživi našega narodnoga zastupnika.[36]

Izbori 1901. bili su posljednji izbori koje je proveo ban Khuen-Héderváry. Poučen negativnim iskustvima s prethodnih izbora (1897.), kada je oporba polučila relativan uspjeh, ban je ove izbore prijevremeno raspisao i zatekao oporbu nespremnom, rezultat čega je bilo nikad manje oporbenih zastupnika u sabornici (trinaest od ukupno 88). Iako nije pretjerano reći da se u takvim okolnostima zadržavao tek privid parlamentarizma, niti ova petogodišnja saborska perioda nije bila lišena zanimljivih i sadržajnih rasprava, a u njima je udjela našao i novopečeni član Sabora Josip Karlović.

ZASTUPNIK

Po konstituiranju novoga saborskog saziva, Karlović je, logično, izabran u Odbor za pravosuđe, a pri konstituiranju tog Odbora bio je izabran za njegova potpredsjednika.[37] Tijekom nešto više od tri godine svoga saborskoga staža održao je nekoliko dužih i zanimljivih govora vrijednih (historiografske) pažnje, a uz njih bilježimo i nekoliko manjih istupa kao i veći broj žučljivih i slikovitih dobacivanja tijekom govorâ oporbenih zastupnika. Na ovom mjestu osvrćem se na tri najznačajnija govora koja su nam uvjerljivo najpouzdaniji izvor za razumijevanje njegova političkog profila.

Prvi govor Karlović održao 11. prosinca 1901., nedugo po konstituiranju Sabora.[38] Karlović je na početku svoga prvog govora i uopće na početku svoga političkoga puta osjetio potrebu istaknuti svoja mladalačka oporbena čuvstva kako bi pred drugim zastupnicima i širom javnošću pojasnio politički luk koji ga je doveo u tabor režimske, 'mađaronske' Narodne stranke. Započinjući govor, prisjetio se mladosti i spomenuo kako je tada, kao gimnazijalac i student, dolazio na saborske galerije te se divio i oduševljavao govorima oporbenih prvaka kakva su bila tri doktora prava i vješta govorni-

[35] U značenju: 'blagoslivljamo, čestitamo'.
[36] SZ 1901.–1906., I: 152.
[37] SZ 1901.–1906., I: 25, 32.
[38] SZ 1901.–1906., I: 150–154.

ka – dr. Milan Makanec, dr. Ante Starčević i dr. Marijan Derenčin[39]. Čudio se tada, nastavio je, gledajući kako saborska većina – »većinom sjede i ćelave glave, znakovi zar to [nisu] mudrosti i zrelosti« – šutke prelazi preko prijedlogâ navedenoga trojca.[40] I potom je poentirao:

> Danas, gdje se i sam nalazim u njihovim redovima, pitat ćete me, kako sam ja došao ovamo. Moja gospodo, od te dobe minulo je kakovih 25 godina. Ja sam kroz to vrieme prošao školu života i u toj sam školi naučio, da je to jedini put, kojim mi poći valja, ako na političkom polju želim koristonosno djelovati, i ako želim pomoći narodu, koj me je ovamo poslao.[41]

A kako se oporbeni zastupnik dr. Aleksandar Bresztyenszky prethodno toga dana 'očešao' o zastupnike Narodne stranke, optuživši ih kao neslobodne, zavisne ljude i karijeriste, Karlović je bio ponukan odvratiti na sljedeći način:

> Moja gospodo, ja nisam službeni čovjek, ja sam podpuno neovisan, ne klanjam se na lievo ili desno, nemam očekivanja niti dekreta niti koristi, nego vas uvjeravam, da je moj govor i rad nadahnut slobodnim osobnim osvjedočenjem.[42]

U saborskim govorima Karlović se predstavlja kao dobar poznavatelj ne samo vlastite struke, nego i hrvatske političke povijesti i političkih odnosa u Monarhiji. Pokazuje se i kao dobar govornik čija je misao jasna, čiji su govori pregledno strukturirani[43] i koji je u polemici s oporbenim kolegama pretežno odmjeren i argumentiran.[44] Kod njega se razaznaje jasan, zaokružen politički svjetonazor koji je sukladan programskim odrednicama Narodne stranke, ali koji je, jednako je razvidno, naročito blizak pogledima jednoga od tada-

[39] Derenčin je bio još jedan iz plejade vrsnih hrvatskih pravnika, kasniji predstojnik za pravosuđe u vladi bana Ivana Mažuranić, i jedan od rijetkih političara starije generacije koji je bio (oporbeni) zastupnik u Saboru i 1901., kada je Karlović kročio u sabornicu (među njima se jednom prigodom zametnula i manja rasprava).

[40] SZ 1901.–1906., I: 150–151.

[41] SZ 1901.–1906., I: 151.

[42] SZ 1901.–1906., I: 151.

[43] Valja imati na umu da zastupnici nisu smjeli čitati svoje govore, a Karlovićevi govori su zasigurno trajali i duže od sat vremena.

[44] Primjer koji se pokazuje kao iznimka potječe iz 1901., kada se Karlović žestoko obrušio na oporbu: »Opozicija naša, ne imajuć stalnih načela, ne imajuć programa, muti i mieša, razara i truje, te tako slabi moralnu snagu države« (SZ 1901.–1906., I: 154).

šnjih prvaka Narodne stranke, vrsnoga pravnika i sveučilišnog profesora dr. Josipa Plivierića (1847. – 1907.).[45]

Prije svega, Karlović se zalagao za očuvanje stoljetne državne zajednice (»historički savez«) s »bratskim« Mađarima, iako je bio svjestan problema koji su opterećivali hrvatsko-mađarske odnose. Iz njegovih riječi razabiremo da je smatrao kako bi taj savez u budućnosti mogao biti jamac ostvarenja nacionalnih interesa obaju naroda (kada su posrijedi Hrvati, prije svega u pogledu ujedinjenja s Dalmacijom), pod uvjetom da se uspije doći do iskrenoga prijateljstva i poštenog, međusobno uvažavajućeg saveza. Kao i mnogi drugi članovi Narodne stranke, s nepovjerenjem je gledao na Beč i dinastiju Habsburg, držeći da povijesno iskustvo Hrvate upućuje isključivo prema Pešti, pod krunu Svetog Stjepana:

> Od Austrije, moja gospodo, nemamo bez obzira na naše gorko izkustvo očekivati ništa dobra. Austrijska državna ideja po svojoj naravi mora biti centralistička, absolutistička i njemačka. Ustavna sviest našeg naroda, prošlost naša i narav sama uslied geografskog položaja goni nas u magjarski tabor. […] Samo pod krunom sv. Stjepana možemo mi naći našu slobodu i uvjete našem kulturnom i materijalnom životu.[46]

Sukladno tomu, branio je i (sub)dualističko uređenje Monarhije, a sâmim tim i Hrvatsko-ugarsku nagodbu u kojoj je (saborska) oporba rijetko vidjela ičega pozitivnog. To, međutim, ni izdaleka nije značilo da je Nagodbi pristupao nekritički, ali vidio ju je kao trenutnu nužnost, naročito s obzirom na aktualne prilike u Monarhiji. Realno i racionalno je sagledavao značenje »temeljnog državnog zakona« iz 1868., vrijeme u kojem je Nagodba nastala, kao i pogreške hrvatske politike uslijed kojih nagodbene odredbe nisu ispale povoljnije po Hrvate. Bio je, nadalje, svjestan da su u Mađarskoj sve snažniji bivali šovinistički krugovi kojima Nagodba nije bila po volji barem u mjeri koliko nije bila hrvatskoj oporbi i koji su sutvorcu dualizma Ferencu Deáku (1803. – 1876.) i njegovim suradnicima zamjerali – kako su to vidjeli – preveliku i nepotrebnu popustljivost spram (nezahvalnih) Hrvata. Baš kao i Plivrić, bio je uvjerenja da je Hrvatska Nagodbom dobila svoj točno određen

[45] Iako je bio tek osam godina stariji, Pliverić je bio profesor Karloviću na zagrebačkom Pravo- i državoslovnom fakultetu sredinom 1870-ih i zacijelo je već tada utjecao na njega kao i na brojne druge svoje studente.

[46] SZ 1901.–1906., III/II: 366.

teritorij, potvrdila svoju državnost, da su Hrvati, uz Mađare, u toj zajednici također priznati kao jednakopravan politički narod:

> Nagodi neće nitko uman pripisivati izvrstnosti, nitko ju neće smatrati remek-djelom državničke mudrosti, ali, gospodo, nagoda je ipak dobra, jer prema onomu, što sam gore spomenuo, mogla je biti gorja. Nagoda je dobra, jer nam zajamčuje cjelokupnost zemlje, jer nam daje široku nutarnju autonomiju, u kojoj se mi kao posebni politički narod na posebnom teritoriju možemo slobodno razvijati. Ovaj posebni teritorij to je sveta gruda, to je mati zemlja, to je mila majka naša, koju mi svi ljubimo jednim žarom, to je hrvatska domovina. Mi nismo partes adnexae nego smo regnum socium, preko Drave ono je naša posestrima.[47]

Osvrćući se na povijesni hod kroz prethodna stoljeća, izražavao je uvjerenje da je Hrvatima rijetko kada, od vremena kralja Zvonimira nadalje, bilo dobro kao tada.[48] U svomu prvom govoru označio je Nagodbu kao uporišnu točku svoga političkog djelovanja, dok je kao ciljeve istog djelovanja istaknuo »kulturni i materijalni napredak naroda našega, koji se u okviru toga zakona postići dadu«.[49] U govoru je iz prosinca 1903. rekao da je Nagodba »dobra za to, što postoji«, a potom je – praćen brojnim oporbenim prigovorima, pa i smijehom – dometnuo i sljedeće:

> Sklopljena je velim u dobru horu, jer kad bi danas bilo do sklapanja nagodbe, moja gospodo, ja vas uvjeravam, da bi onda posve drugačija bila! Nagodba može se smatrati mjerilom političke snage, kakovu smo imali i mi i Magjari u vrieme, kad smo ju sklapali. Mi smo mogli nagodbom izvojštiti samo onoliko, koliko smo mogli segnuti našom političkom snagom. Danas stvari lošije stoje, jer danas je drugi razmjer djelujućih sila. Politička moć Ugarske se je uslied nutarnje njene konsolidacije, uslied jakosti magjarskog plemena silno povećala, pa je dobila prevagu ne samo u našoj državnoj zajednici nego u cieloj monarkiji. […]
>
> Kad promotrimo stvar s tog stajališta, moja gospodo, onda se iztiče prava vriednost nagodbe u tim prilikama, ma bila ona i tako manjkava i nedotjerana, ona je ipak naš paladij (Smieh kod opozicije i na galerijama), naša magna charta, kako je vi gospodo opozicionalni posprdno nazivati

[47] SZ 1901.–1906., I: 152.

[48] SZ 1901.–1906., I: 151. U svomu posljednjeg saborskom govoru odbacivao je oporbene optužbe na račun Narodne stranke zbog navodnog ekonomskog i svakog drugog nazadovanja Hrvatske, a kao protuargument je isticao snažan procvat gradova, napose Zagreba i Osijeka. SZ 1901.–1906., V/I: 82.

[49] SZ 1901.–1906., I: 151.

običavate, a ja bi rekao, da je to naša politička biblija samo kad joj se tekst nebi krivo tumačio. (Zast. Kumičić: Naše svetogrdje i blasphemia!)[50]

Iako ne rabeći oporbi svojstvene grube riječi, Karlović je bio itekako kritičan prema politici vladajućih mađarskih krugova i napose prema njihovu odnosu prema Hrvatskoj, dajući do znanja kako smatra da takav odnos dugoročno šteti obim narodima, odnosno ugrožava višestoljetnu prirodnu i obostrano korisnu državnu zajednicu. Stječe se dojam da je čuvao nadu da bi se dobar dio mađarske politike mogao vratiti sa šovinističkih stranputica na koje je zabasao i ponovno se približiti pogledima Deáka, »mudraca nacije«, a otvoreno je – što nije bio čest slučaj s članovima Narodne stranke – govorio o mađarskim kršenjima nagodbenih odredbi, naročito u svom posljednjem saborskom govoru.[51]

S druge strane, u skladu s proklamiranom potrebom boljega međusobnog poznavanja i približavanja, odbacivao je oporbene prigovore zbog mađarizacije, izražavajući uvjerenje da Hrvatima ne prijeti opasnost od mađarizacije u smislu jezične asimilacije. Ako nije mogla uspjeti germanizacija, od strane kulturnijih i moćnijih Nijemaca, ne treba se – držao je Karlović – bojati ni mogućnosti mađarizacije, napose s obzirom na bogatstvo i snagu hrvatskog jezika, književnosti i kulture.[52] Štoviše, Karlović je bio jedan od članova Narodne stranke koji je i javno tvrdio da bi se hrvatski političari trebali potruditi svladati osnove mađarskoga jezika kako bi se, ako ništa drugo, bolje uputili u zamršene financijske hrvatsko-mađarske odnose (»točno mogli kontrolirati, na što Magjari upotrebljuju naše milijarde«).[53] Predbacivao je oporbi što u Mađarima vidi »inkarnaciju svega zla«, predbacivao je i »neprestano huškanje, […] paušalno sumnjičenje svega, što dolazi iz Magjarske, bilo ono dobro ili zlo«, dok se istovremeno posvuda traži druge saveznike i namiguje prema Rusiji i Vatikanu »kao da su tamo koljevke narodne slobode, kojoj vi hoćete da budete zatočnici«.[54]

[50] SZ 1901.–1906., III/II: 365.
[51] SZ 1901.–1906., V/I: 83.
[52] SZ 1901.–1906., I: 153–154.
[53] SZ 1901.–1906., I: 154. Vođeni istim promišljanjem mađarski su jezik (na)učili i neki oporbeni prvaci poput dr. Josipa Franka i Frana Supila.
[54] SZ 1901.–1906., I: 153–154.

Očekivano, u više navrata Karlović je u svojim govorima spomenuo i bana Khuena i u tim prilikama nije štedio pohvalne riječi, a čini se da ih je izgovarao s iskrenim uvjerenjem. Primjerice, u prosincu 1901. svoj je govor završio riječima:

> Preuzvišeni gospodin ban može mirno podnositi vaše napadaje. Hladna i neumoljiva stupa po pozornici svjetskoj božica Klio, i neizbrisivima slovi piše u vječnu knjigu svjetske dogadjaje, ja vas, gospodo, uvjeravam, da će i ime našega svietloga bana grofa Khuen-Héderváry zlatnimi slovi upisati u povjest našega naroda.[55]

Kao saborski zastupnik iskreno je iznosio i branio svoje poglede, ne vodeći pritom računa koliko su njegove riječi ugodne ili neugodne široj hrvatskoj javnosti. Svoj drugi veći saborski govor održao je 18. prosinca 1903. godine, prigodom saborske rasprave o indemnitetu, u vrijeme kada je tzv. Narodni pokret još uvijek tinjao te bio značajno zastupljen u govorima zastupnika. Karlović je tada kritički progovorio o narodnim skupštinama i zahtjevima koji su na njima bili proklamirani, pa i o sve glasnijim zahtjevima za proširenjem (skučenoga) izbornoga prava na šire slojeve stanovništva. Karlović se tomu protivio uz sljedeću argumentaciju:

> Vaši se zahtjevi glede reforme izbornoga reda osnivaju na teoretskoj zasadi, po kojoj su svi ljudi jednaki, svi imadu pravo na samoupravu, to pravo, da budu u saboru zastupani. Zar vi mislite, da bi tim zbilja porasla sposobnost i pamet saboru, kad bi se dopustio na njegov sastav utjecaj takovim elementima, koji nisu politički zreli?[56]

Privodeći taj govor kraju, Karlović je još jednom sažeo neke od osnovnih postavki programa Narodne stranke, obraćajući se prvenstveno oporbenim zastupnicima koji su i Narodni pokret iskoristili za novi niz kritika na račun Narodne stranke, obraćajući se također saborskim galerijama i široj javnosti do kojega bi njegove riječi mogle doprijeti, ali čak i nekim budućim naraštajima, (očito iskreno) vjerujući da bi barem potonji mogli razumjeti i – po njegovu mišljenju – ispravno vrednovati nepopularnu politiku, pobude i zasluge članova Narodne stranke:

> Narodna stranka nosi odgovornost za politiku naroda, pa je prema tomu morala udešavati svoj rad. Zdrav oportunizam u politici, gospodo moja,

[55] SZ 1901.–1906., I: 154.
[56] SZ 1901.–1906., III/II: 369.

> nikada nije štetan po narod; nije izdaja domovine realistička politika, kojom ravna razum i koja ne dopušta, da rodoljubno čuvstvo preuzme maha na polju, gdje ono mora, ma kako to boljelo rodoljubnu dušu, robovati razumu.
>
> […]
>
> Prije no svršim, gospodo, moram još jednom naglasiti: Moje je čvrsto uvjerenje, da se kod normalnog razvitka obće politike spasiti možemo samo u povješću i zakonom posvećenom savezu s Magjarima i njihovom pomoću; a da stavismo sve na kocku, ako to pokušamo učiniti bez njih ili proti njima!
>
> Znam, da neću dobiti aplauza s vaše strane dok tako govorim. Pod cienu, da koristimo narodu, rado se odričemo tašte slave, koju popularnost čovjeku daje. Ne očekujemo klicanje i pljesak galerije i ulice. Vrieme, taj nepodmitljivi sudac, neće nas osuditi, a u srcu svomu mi nosimo nagradu svoga rada i radost naših trudova. (Na desnici[57] burno ‚Živio!' i pljesak.)[58]

Treći važan Karlovićev saborski govor potječe od 20. siječnja 1905. godine i ujedno je posljednji njegov značajan saborski istup. Govor je održan u okviru rasprave o proračunu (u tim rasprava bilo je dopušteno govoriti o općim temama, zbog čega su upravo te rasprave često bile i najzanimljivije, a jednako često ispunjene i državnopravnim temama). Sadržaj ovoga Karlovićeva govora je gotovo programatski, u njemu se sažimlju ukupni Karlovićevi pogledi na politički položaj Hrvatske, a napose na odnos s Mađarskom kao fokalnom točkom tog položaja, pa se – napose kada znamo da se Karlovićevo zdravlje u tom trenutku pogoršavalo i da se njegova životna nit bližila svom kraju – ne možemo oteti dojmu da u tom istupu ima i nečeg testamentarnog.

Iako ni do tada nije štedio »bratske« Mađare i njihovu politiku, iako je, primjerice, i ranije jednom prilikom istaknuo da je »narodni šovinizam« »prodro u sve slojeve magjarskog društva«,[59] sada je koprivnički zastupnik otišao korak dalje i dodatno zaoštrio retoriku. Njegove riječi o hrvatsko-mađarskim odnosima i mađarskoj politici odudarale su od onoga što su redovno govorili njegovi stranački drugovi i prije bi se očekivalo iz usta nekog oporbenog zastupnika. Ponovno polazeći od Nagodbe, izrazio je uvjerenje

[57] Desni dio saborskih klupa popunjavali su članovi vladajuće većine.
[58] SZ 1901.–1906., III/II: 370.
[59] SZ 1901.–1906., III/II: 366.

da »danas najviše koristi domovini, [onaj] koji nastoji, da se uklone nesuglasice i opreke postojeće izmedju kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske i Slavonije«,[60] no u nastavku govora je jasno imenovao mađarsku stranu kao odgovorn(ij)u za te nesuglasice i opreke. Naročito su upečatljive bile sljedeće riječi:

> Temeljni državni zakon ne priznaje nikakove šire niti uže Ugarske, ne pozna jedinstvene ugarske države, nego pozna samo državnu zajednicu kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, u kojoj postoje dva politička naroda: magjarski i hrvatski. To bi trebalo, moja gospodo, da si dobro upamtite i da se toga drže naši saveznici, jer bez toga nema trajnog sporazumka! (Glas na ljevici: Recite to njima!) I tamo se kaže. (Zast. Cvjetko Rubetić:[61] Nije koristilo!) I kazati će se. […] Ja sam iztaknuo ovo državnopravno stanovište, jer protuzakonito podmitanje jedinstvene magjarske državne ideje je izkon i početak svih ostalih povreda nagodbe. Za nas bi, meni se čini, ova nesretna državna ideja bila manje štetna, kad bi ju Magjari konsekventno provadjali, ali oni kao da sami ne vjeruju u dug život toga svoga političkoga nedonoščeta bar što se tiče Hrvatske. Oni se pozivaju na jedinstvenu državu, kad treba smicati državnost našu, kad treba krnjiti i dokidati naša prava, kad treba trošiti naše dohodke, a kad, gospodo moja, treba Hrvatskoj namicati koristi, kad treba trošiti na investicije, kad treba uobće nas pomagati, onda dobro poznaju granice hrvatske države, onda im je preko Drave strana zemlja.[62]

Zanimljivo je uočiti kako je službeni saborski stenograf zabilježio da je saborska desnica Karlovićev govor popratila povicima »Živio!«, ali da su mu »sa svijuh strana« čestitali.[63]

Ovaj Karlovićev govor iznimno je važan, ne samo za razumijevanje njegova političkog profila, nego i za razumijevanje složenosti strukture i politike Narodne stranke. Nimalo neočekivano, govor nije prošao nezapaženo. Kao primjer, navodim zagrebački brzojav objavljen u osječkoj *Narodnoj obrani*. Posrijedi je redovan brzojav koji obavještava o jednom danu u Saboru, ali nama je zanimljivo zato što se veći dio brzojava odnosi na Karlovićev

[60] SZ 1901.–1906., V/I: 83.

[61] Cvjetko Rubetić (1842. – 1906.), katolički svećenik, zagrebački kanonik, teološki i povijesni pisac. U političkom pogledu oporbenjak (»obzoraš«), u Sabor biran na izborima u Zagrebu.

[62] SZ 1901.–1906., V/I: 83–84.

[63] SZ 1901.–1906., V/I: 87.

govor, a razmaknutim slovima dano je do znanja koji dio citiranog dijela govora i uredništvo smatra najznačajnijim:

> […] Za Magjare odlučno veli, da su za zajednicu s Hrvatskom, kad treba da raširе svoju vlast na uštrb naše autonomije, no kad se radi za našu autonomiju, onda su protiv zajednice. (Zast. Šašel:[64] Govorite tako u Pešti!). Dalje veli govornik, da od magjarskih škola ne prieti pogibao, jer se djeca naša ne će magjarizovati, kad nas ni kulturniji Niemci niesu mogli poniemčiti. Zagovara zajednicu s Ugarskom, jer će po njoj Hrvati doći do sjedinjenja hrvatskih zemalja.[65]

No, još je zanimljivija bila žučljiva reakcija zagrebačkog *Novog Srbobrana*, organa oporbene Srpske samostalne stranke. U uvodniku ovoga lista najprije je ocijenjeno da je Sabor dosadan, da su saborske rasprave nezanimljive i kao takve zasluženo popraćene ravnodušjem šire javnosti. Da drugačije nije moglo niti biti, bila je – tvrdi se dalje u istom tekstu – zaslužna potkapacitiranost tadašnjih zastupnika koji su nerijetko vodili glavnu riječ u Saboru, pa *Srbobranov* saborski izvjestitelj ovako vidi:

> Sa strane većine vode danas glavnu riječ u saboru Vukmanići[66] i Barlovići[67], sa strane opozicije Tomci i Pisačići. […] Nekad je to sve bilo drukčije. U saboru gdje su glavnu riječ vodili Mrazovići, Makanci, Miškatovići, Price, Miletići, Subotići i Politi teklo je dakako sve življe i zanimljivije. Pa ipak s takvom generacijom jedva smo dobili i ovu sadašnju državno-pravnu nagodbu. Danas se takav sabor ne može ni misliti.[68]

---

[64] Janko Šašel (1868. – 1926.), katolički svećenik, političar i slikar. Kao kandidat oporbe izabran 1901. u Sabor na izborima u Ivancu.

[65] »Zagreb, 20. siečnja«, *Narodna obrana*, IV, 17, 3, 21. I. 1905.

[66] Ignjat Vukmanić, katolički svećenik, bio je član Narodne stranke i kao takav izabran za zastupnika na izborima 1901. godine (kotar Pisarovina).

[67] Stjepan Barlović (1852. – 1928.), posjednik, član Narodne stranke i kao takav od 1884. do 1906. redovno na izborima u Đakovštini (izborni kotar Vuka) biran za saborskog zastupnika.

[68] »Sabor«, *Novi Srbobran*, III, 5, 1, 8. (21.) I. 1905. Zanimljivo, u ovoj točki – poražavajućoj razini saborskih rasprava oličenih u nastupima Vukmanića i Barlovića – suglasili su se i oni koji su se rijetko u ičemu suglašavali, pravaška *Hrvatska* i *Novi Srbobran*. Naime, uvodničar prvoga lista pisao je, pored ostaloga: »Vlada nije odgovorna parlamentu il je njezina odgovornost iluzorna. Parlamentarizam postaje puka formalnost. Gdje jasnijega, gdje rječitijega dokaza, da parlamentarizam u nas propada kao nigdje, da je kao nigdje sišao na nizki stepen, no u govorima zastupnika Vukmanića i Barlovića?« »Propadanje parlamentarizma«, *Hrvatska*, 16, 1, 21. I. 1902.

Pa ipak, i u toj ispraznosti ovaj novinar nalazi točku vrijednu (kritičke) pozornosti, a bio je to upravo govor Josipa Karlovića te – u manjoj mjeri – govor Jurja Tomca. Uvodničar je žestoko kritizirao Karlovića, a ujedno uputio i prijekor Srpskom klubu koji je bio sastavni dio saborskoga kluba Narodne stranke, zamjerajući šutnju kojom su »Khuenovi Srbi« popratili Karlovićev govor. Taj je govor, prema anonimnom uvodničaru (možda je to bio urednik lista Svetozar Pribićević), bio iskaz »frankovštine« i »starčevićanske zasukanosti«.[69] A što je to tako jako zasmetalo *Srbobranu*? Kao manje važno, koprivničkom se zastupniku zamjerao pomirljiv odnos prema Nagodbi i odnosima utemeljenima na njoj. Nagodbu Karlović ni u ovom govoru nije idealizirao, ali je tvrdio da ona ipak dopušta ekonomski napredak koji se, prisnažio je primjerom, najbolje očitovao u općem rastu Zagreba i Osijeka. Ovaj argument je *Srbobran* prilično neuvjerljivo pokušao osporiti.[70] Drugi i treći moment su važniji, a tiču se političkih, odnosno državnopravnih pitanja. Tako je Karlovićeva tvrdnja o postojanju dvaju političkih naroda unutar mađarsko-hrvatske zajednice, mađarskog i hrvatskog, bila tradicionalno potpuno neprihvatljiva u očima Srpske samostalne stranke. Naposljetku, Karlović se u svomu govoru pozvao na hrvatsko državno pravo i iz njega izveo ne samo pravo na ujedinjenje s Dalmacijom, nego i na pripojenje Bosne i Hercegovine. Prema Karloviću, ali i ne samo prema njemu, u budućnosti će za ostvarenje tih težnji od ključne važnosti biti podrška Budimpešte. Takva shvaćanja predstavljala su crvenu krpu *(Novom) Srbobranu*, a naročito ako su se čula iz krugova Narodne stranke u kojoj su značajno sudjelovali i Srbi, pa jedva da čudi žestoka reakcija:

> Karlovićeva teorija vodi do pomađarivanja u Ugarskoj i do građanskog rata u Hrvatskoj. I na tako šta našao se »Srpski Klub« toliko razdragati, da je čak i čestitao Karloviću! Karlovićeva izjava, da će Ugarska spojiti ne samo Dalmaciju, nego i Bosnu i Hercegovinu s Hrvatskom frankovština je svoje vrsti i u novom obliku. Jer prvo: i Frank i Karlović slažu se u tom da Bosnu i Hercegovinu treba anektirati. A drugo: nijedan od njih ne očekuje ništa od snage zemlje, Hrvatske i Slavonije, nego što jedan očekuje od Beča, tome se drugi nada od Ugarske. […] Članovi »Srpskog Kluba« ne samo što nisu ustali protiv ove starčevićanske zasukanosti u

[69] »Sabor«, *Novi Srbobran*, III, 5, 2, 8. (21.) I. 1905.

[70] *Srbobranovu* uvodničaru moglo je naročito zasmetati to što je Karlović označio Zagreb kao »prvi grad, Paris en miniature, na slavenskom jugu«, s kojim se nisu mogle usporediti ni prijestolnice nezavisne Srbije i nezavisne Bugarske.

> redovima »narodne stranke«, nego su se čak s njom, čestitajući Karloviću, i identifikovali. Danas je u proračunskoj raspravi prvi od »Srpskog Kluba« govorio dr. Laza Sekulić. Na Tomčevu vrućicu odgovorio je običnom limunadom, a u Karlovićevu govoru nije našao ništa, što bi ga moglo smetati.[71]

Kako su drugi članovi Narodne stranke zaista doživjeli ovaj i druge Karlovićeve govore, ne znamo. S obzirom na tadašnje odnose unutar stranke, s obzirom da su vodstvo i ideološko profiliranje stranke u to vrijeme bili u domeni dvojice iznimno obrazovanih pravnika i profesora na tadašnjem Pravo- i državoslovnom fakultetu, a to su bili Nikola Tomašić i Josip Pliverić, nije isključeno da Karlović ozbiljnijih problema – osim mogućega rogoborenja srpskih drugova – u stranci nije imao. Naime, sve iz Karlovićevih usta izrečeno bilo je u potpunom suglasju i s pogledima Tomašića i Plivarića. Bilo je to vrijeme kada su se bližili i novi redovni saborski izbori. Oni su održali u proljeće 1906. a Narodna stranka je na njih izašla s kandidacijskom listom koja je bila možda i najintelektualnija, najobrazovanija lista u povijesti hrvatskoga parlamentarizma. No, prilike su se već bile izmijenile, napose ravnoteža snaga u Mađarskoj, i posljedično je Narodna stranka na tim izborima poražena. Da je poživio, vrlo je izvjesno da bi i Karlovićevo ime bilo na toj »mađaronskoj« listi, ali on je preminuo godinu dana ranije.

SMRT

Josip Karlović preminuo je u Osijeku 26. ožujka 1905., tek što je navršio 50. godinu života. Novinski napisi objavljeni narednih dana potvrdili su da je smrt uslijedila nakon višegodišnjih zdravstvenih poteškoća. Tako je, primjerice, osječka *Narodna obrana* pisala da je pokojnik duži niz godina pobolijevao, da je, pored ostaloga, patio i od astme, da su navedeni problemi bili vidljivi i pri njegovim saborskim govorima, te da mu se posljednjih nekoliko tjedana stanje bilo naglo pogoršalo.[72]

U svim osječkim novinama izašli su, dakako, nekrolozi Karloviću, a autori tih tekstova osvrnuli su se i na njegov saborski rad. Očekivano, iako su svi

[71] »Sabor«, *Novi Srbobran*, III, 5, 1–2, 8. (21.) I. 1905.
[72] »Josip Karlović«, *Narodna obrana*, IV, 70, 2, 28. III. 1905.

tekstovi prigodno topli i pohvalni, postojala su ipak i razilaženjima u ocjenama koja su izvirala iz suprotstavljenih ideološko-političkih polazišta uredništava tih listova, pa je došlo i do male polemike između *Drave* i *Narodne obrane*. Povod polemici bilo je Karlovićevo sudjelovanje u političkom životu Osijeka, odnosno činjenica da od doseljenja u grad do smrti nije bio kandidiran na gradskim izborima od strane svojih stranačkih istomišljenika iz Narodne stranke.[73] Prema *Narodnoj obrani*, razlog je bilo njegova financijska neovisnost te iskreni hrvatski nazori zbog kojih vladajući krugovi nisu imali povjerenja u njega.[74] *Die Drau* je odbacila takve navode kao apsolutno netočne i apsurdne, te uzvratila da je upravo bila pripremana Karlovićeva kandidatura na naknadnom izboru (umjesto jednog zastupnika koji je napustio grad).[75] Na to je oporbeni list izrazio sumnju u istinitost te tvrdnje, dodavši da je prethodnih godina bilo više prilika da vladajući iskažu svoje povjerenje pokojniku i istaknu ga kao kandidata, ali da je tijekom tih godina ipak više ljudi, »naročito nehrvata i ljudi, koji se nisu mogli u nikojem pogledu mjeriti sa jednim Karlovićem, u zastupstvo birano«.[76]

Koji je list bio u pravu, i što je bilo istina oko te Karlovićeve kandidature, danas ne možemo pouzdano znati, ali ne čini se nemogućim da je novinar *Drave* baratao točnim informacijama. U smjeru tog zaključka govori još jedna pojedinost. Iako je, kako vidimo, *Narodna obrana* s izrazitom naklonošću popratila Karlovićev odlazak, gotovo ga »svojatajući«, odnosno izdvajajući ga iz prorežimskih osječkih krugova, valja nam primijetiti da Karlović s tim listom nije surađivao, ali jest, naprotiv, surađivao na stranicama *Dana*, osječkoga »mađaronskog« lista, koji je izlazio tijekom 1902. godine pod uredničkom rukom Martina Polića – još jednoga nekadašnjeg stekliša. *Dan* je bio neslužbeni organ Narodne stranke, a izdavati takav režimski list u gradu koji je još uvijek, premda sve manje, bio germanofon, nije bilo lako. Potvrđuje to činjenica da se urednika, Polića, trebalo dovesti izvana, da su mnogi redovni suradnici, poput političkog komentatora Izidora Kršnjavog, također bili izvana, a slobodno je pretpostaviti da se je uredništvo pri pokretanju lista i Kraljeviću obratilo s molbom za suradnju. On je, koliko zasad znamo,

[73] Formalno, to nije bila Narodna stranka nego neovisna građanska lista, no u stvarnosti je posrijedi bila lista ispunjena članovima i pristašama te stranke.

[74] »Josip Karlović«, *Narodna obrana*, IV, 70, 2, 28. III. 1905.

[75] »† Hofrath Josef Karlović«, *Die Drau*, XXXVIII, 40, 4, 30. III. 1905.

[76] »Našoj družici ›Die Drau‹«, *Narodna obrana*, IV, 74, 2, 31. III. 1905.

odgovorio pozitivno, ali se ograničio tek na kulturnu rubriku, odnosno objavio je prijevod znanstveno-fantastične pripovjetke Camillea Flammariona *Uranie*.[77] Usprkos svemu, *Dan* je bio kratka daha, ugasio se početkom 1903., nakon jedva devet mjeseci izlaženja.

U trenutku Karlovićeve smrti Sabor nije zasjedao – proljetno zasjedanje bilo je zaključeno koncem veljače – i ponovno se sastao tek 10. studenoga 1905. Sukladno običaju, saborski predsjednik Vaso Đurđević se pri otvaranju sjednice prisjetio zastupnikâ koji su u međuvremenu preminuli, a o pokojnom Karloviću, nesumnjivo i vlastitom dobrom znancu, rekao je:

> Josip Karlović zastupao je 54. izborni kotar i to u ovoj saborskoj periodi. U ovom kratkom vremenu, pokojnik je više puta svojim umnim i temeljitim razlaganjem u ovom visokom saboru dokazao, da je bio vrstna govornička i parlamentarna sila.[78]

Zaključno se primjerenim čini navesti riječi novinara, književnog kritičara i publicista, Slavonca Janka Iblera (1862. – 1926.) čiji je životni put dijelio neke dodirne točke s Karlovićevim, uključujući tu i političke dvojbe i izbore. U drugom svesku svog pregleda hrvatske političke povijesti između 1903. i 1906. godine Ibler na više mjesta spominje Karlovića i njegove saborske istupe, a na jednom mjestu iznosi i kratku biografsku crticu. Ondje, a jasno se tu nazire i autobiografska refleksija, kaže da se Karloviću »… duša lomila u razcjepu izmedju idealnih hrvatskih težnja i neodoljivih potreba praktične politike«.[79]

ZAKLJUČAK

Pravnik, pjesnik, prevoditelj i političar Josip Karlović zasigurno je najistaknutiji predstavnik stare i ugledne iločke obitelji Karlović. Ilok je trajno napustio 1866. godine kada se upisao na osječku Veliku gimnaziju, put ga je kasnije vodio u Zagreb, Beč, Sarajevo i nazad u Osijek, ali do smrti je ostao vezan uza zavičaj. Sa stjecanjem diplome iza sebe je – kao i brojni drugi iz

[77] Pripovijest »Uranie« izvorno je objavljena 1889. godine, a Karlovićev prijevod, pod naslovom »Uranija«, objavljivan je u nastavcima u *Danu* 1902. godine (od broja 24 do broja 75).

[78] SZ 1901.–1906., V/II: 606.

[79] Ibler 1917: 294.

njegova naraštaja – ostavio mladalačka oporbenjačka (pravaška) iskustva i književne ambicije te se posve posvetio pravničkoj karijeri, gradeći je, uz mnoge druge »kuferaše«, u netom okupiranoj Bosni i Hercegovini. Karijera mu je, po svemu sudeći, bila strelovita i besprijekorna, ali je uslijed zdravstvenih problema (pre)rano došla i do svoga konca, u trenutku kada Karloviću nije bilo niti 45 godina. Kao umirovljenik i povratnik u Osijek/Hrvatsku, Karlović se mogao vratiti i svojoj staroj strasti – politici. Međutim, četvrt stoljeća zreliji i iskusniji, Karlović se pridružio taboru kojega bi kao student zasigurno prezirao i kao »mađaron« je u koprivničkom izbornom kotaru izabran za saborskoga zastupnika. Tijekom naredne nepune četiri godine aktivno je sudjelovao u radu Sabora, aktivnije od većine stranačkih drugova. To kratko vrijeme provedeno u Saboru i politici uopće bilo je dovoljno za nekoliko značajnih istupa koji jasno zrcale Karlovićev sustav vrijednosti i njegove političke poglede, uključujući i gotovo sva ključna pitanja tadašnje hrvatske politike. Kada je riječ o odnosnu Hrvatske prema Mađarskoj, što je osnovno pitanje, ne samo iz očišta jednog »mađarona«, Karlović se javno zalagao za održanje hrvatsko-mađarske državne zajednice kao najboljega jamca ostvarenja hrvatskih nacionalnih interesa, ali i naglašavajući nužnost da ta zajednica bude istinski ravnopravna i poštena. Takvi saborski istupi priskrbili su mu poštovanje čak i u jednom dijelu oporbenih krugova, što je napose došlo za izražaja nakon njegove rane smrti.

ARHIVSKI I OBJAVLJENI IZVORI

HR-HDA-883 = Hrvatski državni arhiv Zagreb, Zbirka matičnih knjiga, Rimokatolička župa Ilok, matica rođenih.

HR-HDA-501 = Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

SZ 1901.–1906., I = *Stenografički zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodište 1901.–1906. Od I. do uključivo XIV. saborske sjednice od 28. studenoga do 18. prosinca 1901*. Svezak I., godina 1901. 1902. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare.

SZ 1901.–1906., III/II = *Stenografički zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodište 1901. – 1906. Od LXI. do uključivo LXVI. saborske sjednice od 15. prosinca do 22. prosinca 1903*. Svezak III., dio II. 1904. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare.

SZ 1901.–1906., V/I = *Stenografički zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodište 1901. – 1906. Od CIII. do uključivo CXXV. saborske sjednice od 12. siečnja do 13. veljače 1905*. Svezak V., dio I. 1905. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare.

SZ 1901.–1906., V/II = *Stenografički zapisnici i prilozi sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodište 1901. – 1906. Od CXXVI. do uključivo CXLV. Sab. sjednice od 10. studenoga do 14. prosinca 1905.*, Svezak V., dio II. 1906. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare.

Novinstvo

Agramer Zeitung, 1900.

Grazer Zeitung, 1897.

Illustrirtes Wiener Extrablatt, 1893.

Kroatische Post, 1878.

Narodne novine, 1901.

Slavonische Presse, 1904.

Literatura

Antologija sriemskih pisaca. 1944. Ur. Jelašić, Franjo. Zagreb: Sriemski Hrvat.

Barbarić, Mladen. 1918. *Lijepim Dunavom. Crtice s puta Višega ženskoga liceja u Osijeka*. Osijek: Tiskom Prve hrvatske dioničke tiskare.

Barbarić, Mladen. 1944. Liepim Dunavom. Crtice s puta Višega ženskog liceja u Osieku. *Antologija sriemskih pisaca*. Ur. Jelašić, Franjo. Zagreb: Sriemski Hrvat, 233–239.

Barić, Dragica. 2006. Tragom iločkog pjesnika Josipa (Joje) Karlovića (1853. + 1905.). *Dani Julija Benešića. Zbornik radova II*. Ur. Batorović, Mato; Marko Samardžija. Ilok: Muzej Grada Iloka, 199–204.

Batorović, Mato. 1990. *Iločani – kulturi, znanosti, prosvjeti.* Vinkovci: Kulturno-informativni centar Privlačica.

Deželić, Velimir. 1925. Karlović, Josip. *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*. Zagreb: Odbor za izdanje knjige »Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925.«, 128.

Horvat, Rudolf. 1943. *Hrvatska prošlost*. Zagreb: Hrvatski rodoljub.

Ibler, Janko. 1917. *Hrvatska politika, 1904.–1906*. Zagreb: Kr. zemaljska tiskara.

Ivanković, Grgur Marko. 2012. Sakuntala i sfinge. Stalne stanovnice parka u samom gradskom središtu. *Glas Slavonije*, CI, 31641, 12, 29. III. 2021.

Marijanović, Stanislav. 1975. Benešićeva književna mladost. *Revija*, 15, 3.

Marijanović, Stanislav. 2009. Karlović, Josip (Joja). *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 7. Gl. ur. Macan, Trpimir. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Matković, Stjepan. 1997. Saborski izbori 1897. godine u koprivničkom i novigradskom kotaru. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 30, 1, 155–173.

Rem, Vladimir. 1976. Slavonijo zemljo plemenita. Panorama zavičajne lirike u izboru Vladimira Rema. *Glas Slavonije*, XXXIII, 9589, 24, 17. VII. 1976.

Rem, Vladimir. 1980a. Josip Karlović. *Glas Slavonije*, XXXVII, 10681, 11, 16. II. 1980.

Rem, Vladimir. 1980b. *Slava Panonije: zbornik slavonskih pjesnika*. Vinkovci: Novosti.

Rem, Vladimir. 1997. *Eseji, feljtoni, članci*. Osijek: Matica hrvatska, Ogranak Osijek.

Sablić-Tomić, Helena; Goran Rem. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti.* Zagreb: Matica hrvatska.

Pertot, Smilja. 1957. Svršeni maturanti 1851. – 1957. *Zbornik i naučnih književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke klasične gimnazije o 300-godišnjem jubileju (1607–1957).* Ur. Lisac, Andrija-Ljubomir. Zagreb: Odbor za proslavu 350-godišnjice Klasične gimnazije.

Svoboda, Branko. 1975. *Stare vinogradske kurije i klijeti*, sv. II. (*Zapisi o starim goričkim kurijama i klijetima na Varaždinbregu*). Zagreb: Kulturno-prosvjetno društvo Hrvatskih zagoraca »Matija Gubec«.

Turkalj, Jasna. 2003. Gavro Grünhut – pravaški nakladnik, publicist i agitator. *Časopis za suvremenu povijest*, 35, 3, 921–941.

Zavičajnici grada Iloka 1912. – 1947. godine. Prir. Virc, Zlatko. Osijek – Ilok: *Državni arhiv u Osijeku – Muzej grada Iloka*.

SUMMARY

JOSIP KARLOVIĆ – MEMBER OF THE CROATIAN PARLIAMENT (1901–1905)

Lawyer, poet, translator and politician Josip Karlović (1855–1905) is the most prominent representative of the old and respectable Karlović family from Ilok. He left Ilok permanently in 1866 when he enrolled at Osijek's Velika Gymnasium, but he remained attached to his hometown until his death. After completing his law studies, he first served in Osijek, before being transferred to Sarajevo in 1887. He retired already at the beginning of 1900 as the president of the District Court in Sarajevo, at the age of 47. Most likely, the possibility that there were some political reasons can be eliminated, and the information about his election to the Croatian Parliament next year, with the program of the ruling People's Party, speaks most in support of this. Namely, in case of the slightest political unreliability in the eyes of Sarajevo, Zagreb or Vienna, such a candidacy would not be possible. In any case, in 1901, as a 'magyaron' in the Koprivnica electoral district, Karlović was elected as a member of Parliament, and during the next four years he actively participated in the work of Parliament

(more actively than many of his party comrades), advocating for the maintenance of the Croatian-Hungarian state community as the best guarantor of the realization of Croatian national interests, but also emphasizing the necessity for that community to be truly equal and fair. Such parliamentary activities earned him respect even in a part of the opposition circles, which was especially evident after his early death.

Keywords: Josip Karlović, Croatian Parliament, National Party, Ilok, Osijek